

УДК 342.734

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.63.18>**КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ГІДНОЇ ОПЛАТИ ПРАЦІ****Фрідманська В.І.,***старший викладач кафедри**адміністративного, фінансового та інформаційного права**ДВНЗ «Ужгородський національний університет»**ORCID ID 0000-0002-8184-6870**e-mail: viktoriya.klyap@uzhnu.edu.ua***Фрідманська В.І., Конституційні аспекти гідної оплати праці**

У статті досліджено правову природу гідної оплати праці, здійснено оцінку поняття оплати праці через категорію її гідності, справедливості та достатнього і гідного рівня життя, а також проаналізовано переваги і недоліки у правовому регулюванні гідної оплати праці. Справедлива і задовільна винагорода в даному дослідженні розглядається як гарантія гідного існування самої людини та її сім'ї і сприймається в контексті справедливих умов праці. Аналіз поняття гідного життя проаналізовано через призму конституційної та правової доктрини в контексті головного обов'язку держави. З цією метою розглянуто основні міжнародно-правові та європейські стандарти із забезпечення основних прав людини на справедливу винагороду, справедливе існування та достатній життєвий рівень для осіб та їх сімей. Право на справедливу винагороду розглянуто через конституційні положення визначення головної спрямованості держави на забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, визнання людини, її життя і здоров'я, честі й гідності, недоторканості та безпеки найвищою соціальною цінністю та утвердження і забезпечення прав і свобод людини як головного обов'язку держави. Проведено аналіз основних правових позицій суду конституційної юрисдикції з питань визначення достатнього і гідного життєвого рівня, гідного людського життя, мінімальних вимог існування в умовах, гідних людини та захисту від бідності. Доведено, що успіх реалізації елементів гідної праці в Україні потребує взаємозагладжених дій всіх соціальних партнерів на шляху до гарантування гідної зарплати як важливого фактору концепції гідної праці. Зроблено висновок про те, що поняття «гідна оплата праці» й досі не утвердилося і знаходиться у постійному розвитку. Жоден нормативний правовий акт України не згадує поняття «гідна оплата праці», тому існує гостра потреба в його конституціоналізації. При цьому не варто обмежуватися формулюванням лише змісту такого поняття, а й необхідно визначити умови та гарантії дотримання, забезпечення та захисту.

Ключові слова: гідна праця, гідна оплата праці, справедлива заробітна плата, гідний рівень життя, гідні умови життя, достатній рівень життя.

Fridmans'ka V.I., Constitutional aspects of decent wage

The article examines the legal nature of decent wages, assesses the concept of wages through the category of its dignity, fairness and sufficient and decent standard of living, as well as analyzes the advantages and disadvantages of legal regulation of decent wages. Fair and satisfactory remuneration in this study is considered as a guarantee of a dignified existence of the person and his family and is perceived in the context of fair working conditions. The analysis of the concept of a dignified life is analyzed through the prism of constitutional and legal doctrine in the context of the main duty of the state. To this end, the basic international and European standards for ensuring the fundamental human rights to a fair reward, a fair existence and a sufficient standard of living for individuals and their families are considered. The right to fair remuneration is considered through the constitutional provisions of determining the main direction of the state to ensure human rights and freedoms and decent living conditions, recognition of man, his life and health, honor and dignity, inviolability and security of the highest social value and the establishment and protection of human rights human freedoms as the main duty of the state. An analysis of the main legal positions of the court of constitutional jurisdiction on the issues of determining a sufficient and decent standard of living, a decent human life, the minimum requirements for living in conditions worthy of a person and protection from poverty. It is proved that the success of the implementation of the elements of decent work in Ukraine requires coordinated actions of the social partners on the way to guarantee a decent salary as an important factor in the concept of decent work. It is concluded that the concept of «decent pay» is still not established and is in constant

development. No normative legal act of Ukraine mentions the concept of «decent pay», so there is an urgent need for its constitutionalization. It is not necessary to limit the wording only to the content of such a concept, but also to determine the conditions and guarantees of compliance, provision and protection.

Key words: decent work, decent wages, fair wages, decent standard of living, decent living conditions, sufficient standard of living.

Постановка проблеми. Питання закріплення, розвитку і захисту конституційних прав людини набувають важливого значення не тільки на національному, а й на глобальному, світовому рівні. Враховуючи пріоритетне значення права на заробітну плату в системі прав людини, актуальними питаннями науки конституційного права є дослідження теоретичних і практичних аспектів права на працю, оскільки саме остання є основним засобом для існування, єдності та диференціації конституційного та трудового права, норми яких регулюють право на працю та право на оплату праці, зокрема на гідну оплату праці.

Якщо практичний аспект проблеми оплати праці досить активно аналізується як представниками економічної науки, так і правниками різних галузевих спеціальностей, то теоретичні дослідження, зокрема при визначенні дефініції «гідної оплати праці», є достатньо обмеженими. Праці різних вчених у цій сфері на сучасному етапі здебільшого присвячені окремим аспектам державної політики відносно трудової сфери і винагороди за працю. Аналіз поняття «гідна оплата праці» є актуальним напрямом міждисциплінарних досліджень, але проблемні конституційно-правові аспекти випадають з поля зору дослідників.

Аналіз наукових публікацій. В даний час проблемам людської гідності у праві, гідного життя та оплати праці приділяється велика увага. Так, людська гідність у праві є предметом дослідження таких вчених як F. Bartolomei, M.J. Mejer, F. Sudre, A. Анісімова, В. Капіцина, М. Козюбри, П. Рабіновича, О. Гришук. Вивченням питання гідного життя займалися М. Абдуллаєв, Д. Керімов, А. Венгеров, С. Комаров та інші. Гідна оплата праці стала предметом дослідження наступних науковців: Н. Абузарової, М. Волгіна, Т. Перегудової, В. Жернакова, С. Цимбалюк, Т. Юзько та інших.

Метою цієї статті є здійснення теоретико-правового та конституційно-правового аналізу сутності поняття гідної оплати праці, з урахуванням приписів Конституції України та національного законодавства, актів міжнародного права, конституційної та правової доктрини, крізь призму людської гідності у праві та гідного життя.

Виклад основного матеріалу. Юридичне забезпечення права на гідну оплату праці здійснюється міжнародно-правовими нормами та нормами національного законодавства.

Основоположне значення має зміст статті 23 найавторитетнішого джерела міжнародних норм з прав людини – Загальної Декларації прав людини (1948), в якій закріплено право кожної людини на працю, без будь-якої дискримінації на рівну оплату за рівну працю, де кожний працюючий має **право на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечує гідне людини існування, її самої та її сім'ї** [1]. Справедлива і задовільна винагорода в даному аспекті розглядається як гарантія гідного існування самої людини та її сім'ї.

Не можна залишити поза увагою норми статті 7 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 року (ратифікованого Україною у 1973 році [2]), згідно з якою визнаються право кожного на справедливі і сприятливі умови праці, включаючи, зокрема, **винагороду**, що забезпечувала б як мінімум усім трудящим: **справедливу зарплату** і рівну винагороду за працю рівної цінності без будь-якої різниці, при чому, зокрема, жінкам, повинні гарантуватись умови праці, не гірші від тих, якими користуються чоловіки, з рівною платою за рівну працю; **задовільне існування для них самих та їхніх сімей** [3]. Тут справедлива винагорода сприймається в контексті справедливих умов праці.

Заслуговують на увагу окремі європейські трудові стандарти, які викладені в статті 4 Європейської соціальної хартії (переглянутої), ратифікованої Верховною Радою України Законом 2006 року [4], якою передбачено право працівників **на справедливу винагороду, яка забезпечує достатній життєвий рівень для них самих та для їхніх сімей** [5].

Ще один проаналізований нами міжнародний акт – Хартія Європейського співтовариства про основні соціальні права працівників 1989 року. Пункт 5 Хартії декларує наступне: всі види зайнятості підлягають справедливій винагороді. З цією метою працівникам **забезпечується справедлива заробітна плата, тобто заробітна плата, достатня для забезпечення їм гідного рівня життя; заробітна плата може бути утримана, вилучена або передана лише відповідно до національного законодавства; подібні положення мають передбачати заходи, що дозволяють зацікавленому працівникові продовжувати користуватися необхідними засобами існування для нього/неї та його/її сім'ї** [6].

Більшість наукових досліджень вказують на ідею гідної праці, яка була вперше оприлюднена МОП у 1999 році. Відповідно до визначення Міжнародної організації праці, гідна праця – це продуктивна праця чо-

ловиків та жінок в умовах свободи, рівності, безпеки та поваги до людської гідності. Гідна праця забезпечує **справедливий заробіток**, безпеку на робочому місці та соціальний захист працівників та членів їхніх сімей, сприяє особистому зростанню працюючих та їхній соціальній інтеграції, дає людям свободу висловлювати свої погляди, об'єднуватися для того, щоб впливати на рішення, що стосуються їхнього життя, гарантує рівне ставлення та рівні можливості для всіх і кожного [7].

В Україні реалізовувалися Програми гідної праці на 2006-2007, 2008-2011, 2012-2015, 2016-2019 роки. 21 грудня 2020 року підписаний Меморандум про взаєморозуміння щодо впровадження Програми гідної праці для України на 2020-2024 рр. між Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та Міжнародною організацією праці. [8].

Ця п'ята для України, Програма на 2020-2024 роки передбачає три пріоритети з 9-ма кінцевими результатами. Серед них, пріоритет 3 «Поліпшені умови праці та соціальний захист» передбачає один із кінцевих результатів – 3.2 «Покращений захист, рівень та рівність заробітної плати».

Якщо більш конкретно, то цей кінцевий результат передбачає наступне: «якщо МОП забезпечить перегляд законодавства на основі коментарів наглядових органів МОП стосовно дотримання Україною міжнародних трудових норм у галузі захисту заробітної плати та рівності в оплаті праці та здійснить фактологічний аналіз першопричин проблем, і якщо МОП надасть кращі практики країн Східної Європи – членів ЄС, і якщо МОП забезпечить розбудову спроможності соціальних партнерів та сприятиме тристоронньому обговоренню можливого пакету заходів, спрямованих на усунення недоліків, ... то уряд перегляне систему визначення розміру мінімальної заробітної плати, узгодивши розрахунок прожиткового мінімуму та встановлену законом мінімальну заробітну плату та долучиться до продуктивного соціального діалогу, то уряд запровадить зміни до законодавства **для забезпечення рівної винагороди за працю рівної цінності**, усуваючи будь-яку гендерну дискримінацію стосовно заробітної плати, ... що призведе до кращого дотримання трудових прав, поліпшення умов праці та підвищення рівня життя» [9].

Отож, як бачимо, успіх реалізації елементів гідної праці в Україні потребує взаємозагладжених дій соціальних партнерів на шляху до гарантування гідної зарплати як важливого фактору концепції гідної праці.

В Україні право на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом закріплюється в частині четвертій статті 43 Конституції України. Аналізу піддаються також наступні положення Конституції України:

- ... забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя (абзац четвертий преамбули);
- людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (частина перша статті 3);
- .... утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (частина друга статті 3);
- кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло (стаття 48) [10].

Якщо ж досягнення гідних умов життя людини є обов'язком держави, то виникає необхідність аналізу поняття «гідне життя» у конституційній та правовій доктрині.

Значну увагу в цьому аспекті привернуло конституційне подання до Конституційного суду України щодо офіційного тлумачення положень абзацу четвертого преамбули Конституції України у їх системному зв'язку з положеннями частини другої статті 3, частини четвертої статті 13, частини п'ятої статті 17 Конституції України від 05 травня 2020 р. № 3/172(20) (знаходиться в статусі «на розгляді суду»). З тексту подання: «142 народних депутати України звертаються до Конституційного суду України з письмовим клопотанням щодо офіційного тлумачення положень абзацу 4 преамбули Конституції України, а саме слів **«гідних умов її життя»** в їх системному зв'язку з положеннями частини другої статті 3, частини четвертої статті 13, частини п'ятої статті 17 Основного Закону держави» [11].

У своїх рішеннях Конституційний Суд України неодноразово висловлював позицію щодо:

- спрямування політики держави на створення умов, які забезпечують **достатній життєвий рівень**, вільний і всебічний розвиток людини як найвищої соціальної цінності, її життя і здоров'я, честь і гідність (рішення від 11.10.2005 р. № 8-рп/2005 [12]);
- соціальної спрямованості економіки, закріплення та державних гарантій реалізації соціальних прав громадян, зокрема їх прав на соціальний захист і **достатній життєвий рівень** (рішення від 17.03.2005 року № 1-рп/2005 [13]);
- **винагороди** за виконану працівником роботу, яка є джерелом його існування та має забезпечувати для нього **достатній, гідний життєвий рівень** (рішення від 15.10.2013 року №9-рп/2013 [14]);
- доступу людини до мінімальних соціальних благ, здатних забезпечити їй **достатній і гідний життєвий рівень**, як обов'язкової складової людської гідності (рішення від 07.11.2008 року №9-рп/2018 [15]);

- кореляції положень статей 3, 48 (... та інших) Конституції України з міжнародними та європейськими стандартами щодо «гідного людського життя», «мінімальних вимог існування в умовах, гідних людини», прав людини «не зазнавати голоду» та на «захист від бідності», якими має керуватися соціальна держава (рішення від 22.05.2018 року № 5-р/2018 [16]).

Однак, як зазначають 142 народних депутатів у вищевказаному конституційному поданні, аналіз змісту зазначених рішень дає підставу говорити про те, що Конституційний Суд України здебільшого у своїх аргументах використовує юридичну конструкцію «достатній життєвий рівень» або «гідний життєвий рівень», при цьому положення про гідні умови життя ним не розглядалися. Тому, на їх думку для даного конституційного подання є практична необхідність у роз'ясненні та офіційній інтерпретації положень абзацу 4 преамбули Конституції України в її зв'язку з іншими положеннями Основного Закону, з метою з'ясування, які умови життя людини слід вважати гідними з урахуванням соціальної спрямованості економіки держави, а також, що є показником гідних умов життя в аспекті головного обов'язку держави утверджувати і забезпечувати права та свободи людини і громадянина [11].

Варто відзначити, що частина перша статті 94 Кодексу законів про працю України та частина перша статті 1 Закону України «Про оплату праці» дають однакове визначення заробітної плати. При цьому, аналіз статті 95 Кодексу законів про працю України та статей 3, 3¹ Закону України «Про оплату праці» дає підстави зробити висновок про те, що заробітна плата розглядається через встановлення її мінімального розміру, який в свою чергу визнається державною соціальною гарантією, без врахування принципів справедливості та гідного існування [17; 18].

Також важливо зауважити, що законодавець не активно використовує систему понять у сфері гідної праці, що продукується концепцією гідної праці («гідна праця», «гідна або справедлива заробітна плата», «норми і стандарти гідної праці» та ін.), він лише фрагментарно використовує термін «гідні умови праці» [19, с. 6].

Окремі вчені розглядали феномен гідного життя через призму гідного існування, але, звичайно поняття «гідне існування» та «гідне життя» не є тотожними.

Як вдало зазначено у колективній монографії під науковим керівництвом С. Цимбалюк, для з'ясування сутності поняття «гідна оплата праці» потрібно розглянути дефініції терміну «гідний», який тут розглядається в контексті тлумачення за словником української мови. Так, цей термін означає: 1) який заслуговує або вартий чого-небудь; 2) який відповідає вимогам часу, обставинам; належний; 3) такий, що має високі позитивні якості; достойний; 4) *діал.* шановний [20, с. 217].

Грунтовною є думка судді Конституційного суду Польщі (2007-2016 рр.) М. Граната щодо гідності людини, яку він пояснює подвійністю природи, тобто тим, що гідність – це і конституційне право, і конституційна цінність [21, с. 64].

Як відзначає О. Кропанєва: ідеї права на гідне людське існування розглядалися з давніх часів і досить ґрунтовно, але до сих пір в цілому вона безпосередньо не була предметом монографічних досліджень, лише наприкінці ХХ-ХХІ ст.ст. в публікаціях А.П. Алексеєва, Ю.А. Дмитрієва та інших була зроблена спроба аналізу права на гідне людське існування як конституційно-правової категорії. В результаті і до початку ХХІ ст. науково обґрунтованого поняття права на гідне людське існування немає, а відповідна ідея як і раніше нагадує символ, який відсилає до чистої позитивної невизначеності, тобто феномен, який не піддавався серйозній науково-філософській рефлексії, зваженому соціально-філософському аналізу [22, с. 7].

Однією з наукових думок є і така: «гідне життя» передусім передбачає матеріальне забезпечення на рівні стандартів розвитку сучасного суспільства; це можливість володіти та користуватися благами сучасної цивілізації, тобто мати належні житлові умови і медичне обслуговування, сучасну побутову техніку, засоби пересування, раціональне та калорійне харчування, можливість користуватися послугами підприємств сфери обслуговування, користуватися культурними цінностями тощо [23, с. 73].

В. Роїк вважає важливою передумовою забезпечення гідного життя людини – оптимальне поєднання і функціонування таких базових інститутів як приватна власність, гідна заробітна плата, соціальне страхування і публічні блага, які організуються і забезпечуються за допомогою страхових і бюджетних механізмів. Ці інститути є чотирма стовпами організації приватного і громадського життя громадян. Цей автор зазначає, що інститут гідної оплати праці соціальна держава формулює, виходячи із цілей розширеного відтворення кваліфікованої робочої сили і прав трудящих на винагороду, яка дозволяє їм і їх сім'ям забезпечити гідний рівень життя, доступ до якісної освіти [24, с. 8-9].

Як вдало відмітив М. Комар, фактично будь-яке право людини (і право на гідний рівень життя) можна вивести з права на гідність, а останнє забезпечується, гарантується і захищається іншими правами [25, с. 39].

Необхідною умовою гідної праці є ефективна зайнятість населення. Реалізація курсу на модернізацію економіки неможлива без забезпечення ефективної зайнятості, основою якої є досконала організація праці;

раціональне використання знань, умінь і навичок працівника; гідна заробітна плата; безперервний професійний розвиток; можливість професійного зростання і підвищення кваліфікації; мотивація працівників до високоефективної праці; безпечні умови праці [26, с. 179].

Узагальнення різних підходів «**гідної оплати праці**» дало змогу розглядати її з двох аспектів: 1) як *певний рівень оплати праці* окремих працівників, що забезпечує нормальне відтворення робочої сили та можливості людського розвитку родини працівника, є адекватним його трудовим зусиллям і здобутій кваліфікації; 2) як *відповідну систему оплати праці*, яка забезпечує дотримання соціально-трудова прав найманих працівників, є справедливою та здійснюється з використанням сучасних досягнень організації заробітної плати на підприємствах і в установах. До основних параметрів системи гідної оплати праці слід віднести: достатній рівень заробітної плати для забезпечення розширеного відтворення населення і робочої сили; забезпечення неухильного зростання номінальної заробітної плати на основі підвищення продуктивності праці та ефективності організації виробництва; підтримка реального рівні заробітної плати, недопущення зниження її купівельної спроможності; дотримання законодавства з оплати праці, забезпечення офіційної виплати її повного обсягу без тіньової складової; відповідність розміру заробітної плати обсягам і складності виконаної роботи, рівню кваліфікації працівника; своєчасна виплата заробленого трудового доходу, недопущення заборгованості з оплати праці; прозора та зрозуміла система організації оплати праці, прийнятна (допустима) міжпосадова та міжгалузєва диференціація заробітної плати; застосування сучасних прогресивних форм і систем оплати та стимулювання праці, механізмів соціального партнерства в організації заробітної плати [20, с. 167-168].

Як зазначає Ю. Марченко, сьогодні можна стверджувати, що в нашій державі реалізується концепція гідної оплати праці – право кожного на винагороду за працю без дискримінації та не нижчу за встановлену за мінімальний розмір праці. Водночас ця концепція спрямована не на забезпечення життя, а швидше на «виживання». З цих позицій є актуальним закріплення у вітчизняному законодавстві поняття «гідна оплата праці», характерними рисами якої є: рівень заробітної плати, відповідність світовим стандартам, вартості життя та робочої сили; справедлива заробітна плата щодо інших працівників; відповідність заробітної плати кількості та якості праці; своєчасна виплата [27, с. 58].

Висновки. Отже, як вбачається з результатів дослідження, на сьогоднішній день остаточне наукове визначення поняття «гідна оплата праці» ще не утвердилося і знаходиться у постійному розвитку. Жоден нормативний правовий акт України не згадує поняття «гідна оплата праці», тому існує гостра потреба в його конституціоналізації. При цьому не варто обмежуватися формулюванням лише змісту такого поняття, а й необхідно визначити умови та гарантії дотримання, забезпечення та захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. Організація Об'єднаних Націй. *Голос України*. 2008. № 236.
2. Про ратифікацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права: Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 р. № 2148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148-08#Text>
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
4. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої): Закон України від 14.09.2006 р. № 137-V. *Урядовий кур'єр*. 2006. № 189.
5. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 р. Рада Європи. *Офіційний вісник України*. 2006. № 40. Ст. 2660.
6. Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників від 09.12.1989 р. Європейське співтовариство. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044#Text
7. Що таке гідна праця? *Федерація професійних спілок України*. 2015. URL: <https://fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/mizhnarodna-robota/8577-67989090.html>
8. Ігор Петрашко підписав меморандум про взаєморозуміння щодо впровадження Програми гідної праці для України. *Урядовий портал*. 2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/igor-petrashko-pidpisav-memorandum-pro-vzayemorozuminnya-shchodo-vprovadzhennya-programi-gidnoyi-praci-dlya-ukrayini>
9. Програма гідної праці 2020-2024. Україна. *Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи*. 2020. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_768827.pdf

10. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Голос України*. 1996. № 128.
11. Конституційні подання станом на 12 травня 2020 року. *Конституційний Суд України*. URL: <http://www.ccu.gov.ua/novyna/konstytuciyini-podannya-standom-na-12-travnya-2020-roku>
12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та офіційного тлумачення положення частини третьої статті 11 Закону України «Про статус суддів» (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання) від 11.10.2005 р. № 8-рп/2005. *Офіційний вісник України*. 2005. № 42. Ст. 2662.
13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин першої, другої статті 2 Закону України «Про розмір внесків на деякі види загальнообов'язкового державного соціального страхування» (справа про надання допомоги по тимчасовій непрацездатності) від 17.03.2005 р. № 1-рп/2005. *Вісник Конституційного Суду України*. 2005. № 1. С. 3.
14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Дзьоби Юрія Володимировича щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 233 Кодексу законів про працю України від 15.10.2013 р. № 9-рп/2013. *Вісник Конституційного Суду України*. 2013. № 6. С. 12.
15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 7 розділу II Закону України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» від 07.11.2018 р. № 9-р/2018. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 6. С. 61.
16. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII від 22.05.2018 р. № 5-р/2008. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 4. С. 12.
17. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Дод. до № 50.
18. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 17. Ст. 121.
19. Амелічева Л.П. Гідна праця: теоретико-правовий погляд на проблему її регулювання. *Правничий часопис Донецького університету*. 2019. № 1. С. 3-12.
20. Гідна праця: імперативи, українські реалії, механізми забезпечення : монографія / А.М. Колот та ін. ; за наук. ред. д.е.н., проф. А.М. Колота. Київ : КНЕУ, 2017. 500 с.
21. Гранат М. Значення гідності людини у конституційному праві. *Український часопис конституційного права*. 2016. № 1. С. 59-65.
22. Кропанева Е.М. Идея права на достойное человеческое существование: социально-философский анализ : автореф. дисс. ... канд. филос. наук: 09.00.11. Екатеринбург, 2009. 24 с.
23. Липатова С. Конституционное право человека на достойную жизнь и достойное её завершение. *Право и жизнь. Независимый правовой журнал*. 2006. № 99. С. 70-80.
24. Роик В.Д. Социальное государство: от декларации к реальному построению. *Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование*. 2009. № 1. Т. 2. С. 6-9.
25. Комар М.С. Право на гідний рівень життя у системі прав людини. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. Вип. 6-2(1). С. 38-40.
26. Прохоровська С.А. Формування і регулювання соціально-трудова відносин інноваційної зайнятості. *Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*. 2013. № 7(196). С. 178-182.
27. Марченко Ю.І. Гідна оплата праці – необхідний атрибут соціальної держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 2(31). С. 56-59.